

LENA GEMZÖE, TOVE HOLMQVIST, DON KULICK,
BRITT-MARIE THURÉN, PRUDENCE WOODFORD-BERGER

Sex, genus och makt i antropologiskt perspektiv

*En övergripande teori om genus
bör grundas på jämförelser mellan olika samhällens
genussystem, skriver här en grupp antropologer. Studiet av
sexualitet och reproduktion bör vara en central
del i en sådan teori. Författarna fokuserar också för-
hållandet mellan genus och makt och försöker
visa att olikhet inte alltid leder
till ojämlikhet.*

Diskussionen om genus som teoretiskt begrepp pågår inom olika discipliner och har en tendens att inte bara handla om begreppets användbarhet utan också om kvinnoforskningens teoretiska utgångspunkter och aktuella läge. Här i *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* introducerade Maud Eduards och Ulla Manns debatten i nummer 4/87 och i nummer 3/88 kunde vi läsa Yvonne Hirdmans argumentering för att »genus» och »genussystem» är fruktbare begrepp.

På Socialantropologiska institutionen vid Stockholms universitet finns sedan flera år tillbaka ett seminarium där kvinnoforskare diskuterar egen och andras forskning och aktuell litteratur. Våren 1988 bytte det namn, från »Kvinnantropologiskt seminarium» till »Genusteoretiska seminariet». Namnbytet föregicks av långa meningsutbyten och avgjordes i en dramatisk omröstning. Genusförslaget vann i konkurrens med fyra andra förslag, med en rösts majoritet.

Vi vill i denna artikel ta upp några av de synpunkter som kommit fram i våra debatter och som vi tror kan vara intressanta för den allmänna diskussionen inom kvinnoforskningen. Under skrivandet har vi kontrasterat våra diskussioner mot Hirdmans tänkande kring genussystemet och Eduards & Manns synpunkter och frågor. Artikeln har vuxit fram i en dialog – med och mot – deras in-

lägg. Eftersom vi (artikelförfattarna) inte tycker lika i allting tar vi upp frågor både där vi är eniga och där det finns motsatta ståndpunkter.

Studieobjekt och politiskt syfte

Vi är överens om att genusbegreppet kan fylla ett analytiskt tomrum. Det behövs ett begrepp för att beteckna den samhällsaspekt som kvinnoforskningen »upptäckt» – de sociala och kulturella aspekterna av den biologiska indelningen av den mänskliga arten i två kön. Denna formulering ser vi som en preliminär definition av »genus».

Men innan vi kommer in på hur vi menar att begreppet kan användas, och eventuellt definieras närmare, tar vi upp den mer skeptiska inställningen till denna nya terminologi – en synpunkt som aktualiserades i samband med kvinnantropologiska seminariets namnbyte.

Att termen »genus» breder ut sig, och verkar ha kommit för att stanna, är ett faktum.¹ Allt fler seminarier, boktitlar och tidskriftsnamn innehåller »genus» eller »gender» i stället för som tidigare »kvinnor» eller »women». Men beteckningen »kvinnoforskning» (och »kvinnantropologi») innefattar en politisk aspekt, som några av oss menade håller på att försvinna, inte bara i boktitlar,

utan också t ex när vårt seminarium bytte namn. Kvinnoforskningens syfte är att lyfta fram kvinnors erfarenheter, söka förstå och förklara kvinnors underordning, ifrågasätta denna och hitta vägar till förändring. Kvinnoforskningen har sin ideologiska identifikation med kvinnorörelsen. Därför måste vi värna om ordet »kvinna» i sammanhanget. Om »kvinna» åter skulle försvinna ur alla akademiska sammanhang för att ersättas med »genus», vore inte det ett nytt, subtilt osynliggörande av kvinnor? Kombinationen av orden »kvinna» och »vetenskap» är ju fortfarande förargelseväckande.

I denna till synes oförsonliga meningsmotsättning fann vi att en lösning kunde vara att skilja på *studieobjekt* och *politiskt syfte*. Det behövs olika ord för att beteckna vår forskningsinriktning och för att tjänstgöra som begrepp i kvinnoforskningens teoretiska diskussion. I både anglosaxisk och kontinental litteratur används beteckningen »feministisk forskning», som just lyfter fram kvinnoforskningens politiska aspekt. Problemet med beteckningen »feministisk forskning» är att den saknar historisk förankring i Sverige. Vår rörelse kallas av hävd »kvinno­rörelse» och myndigheterna har valt att tala om »jämställdhet».²

Socialt kön kontra genus

Låt oss med denna markering av våra politiska betänkligheter inför begreppet »genus» gå över till att diskutera genus som studieobjekt.

Vilka är fördelarna med begreppet »genus» och hur kan det definieras närmare?

Det huvudsakliga *syftet* med att använda genusbegreppet är att det behövs ett begrepp för att beteckna de sociala och kulturella utformningarna av det faktum att människan är en tvåkönad art. Kön är en biologisk kategori. De två könen skiljer sig åt i anatomi och fysiologi. Runt det biologiska faktum att människan är tvåkönad, utformas i alla kulturer en mängd föreställningar, handlingssätt, betydelsesystem m m, som inte är biologiskt bestämda. För dessa behövs ett begrepp – »genus». Detta syfte – att kunna skilja något biologiskt från det kulturellt tillska-

pade – har genusbegreppet naturligtvis gemensamt med termerna »könsroll» och »socialt kön».

Liksom Hirdman menar vi att »könsroll» är ett alltför snävt begrepp.³ Sammansättningen »socialt kön» är dock inte lika lätt att avfärda. Eduards & Manns tycks anse att det är förvirrande att tala om »genus» på svenska. De undrar om det inte betyder samma sak som »socialt kön».

Det är möjligt att vissa forskare använder »socialt» som ett mycket vitt begrepp (inkluderande i princip allt utom biologin), men detta är knappast det vanligaste användningssättet. Antropologer brukar skilja mellan sociala och kulturella aspekter av ett samhälle, vilket gör att termen »social» får en ganska snäv betydelse (t ex inkluderar man vanligen inte idéer och föreställningar och inte heller sexuell identitet i begreppet »social»). Utan att mena att distinktionen mellan »social» och »kulturell» är glasklar anser vi ändå att termen »social» lätt leder tankarna fel. Av samma skäl kan vi inte heller tänka oss termen »kulturellt kön» (och tala om »socio-kulturellt kön» verkar alltför klumpigt).

Termen »genus» kan också lätt kopplas samman med termen »genussystem» (och man kan väl ändå inte tala om ett »socialt kön-system»?).

Alla de aspekter av det samhälleliga livet där genus kan »iaktas» kan naturligtvis inte studeras samtidigt. Olika discipliner har också inriktat sig på olika sfärer. Sociologer har studerat förhållandet mellan hushållsarbete och lönearbete, psykologer har studerat förandet av kvinnlig och manlig könsidentitet, idéhistoriker har gjort många intressanta studier av genus betydelse för symbolsystem osv. En beskrivning av genus i alla dess aspekter skulle kunna utgöra en beskrivning av ett sammanhängande *genussystem*, samtidigt som den också skulle beskriva hur de olika aspekterna är *relaterade till varandra*. Vi har här ingen möjlighet att närmare beskriva vilka relevanta aspekter av genus i ett samhälle som bör belysas (det varierar ju också delvis mellan olika samhällen). Men det verkar rimligt att anta att vissa, mer generella aspekter såsom arbetsdelning mellan könen, symboliska föreställningar om kvinnor och män,

könsidentitetens utformning, släktskap och maktförhållanden alltid bör uppmärksammas i en analys av ett samhälles genussystem. Med jämförelser mellan olika samhällens genussystem skulle vi sedan kunna närma oss en övergripande teori om genus.⁴ Vi behöver alltså ett begrepp som inte från början är begränsat till en sfär av samhälleligt liv och vi anser att »genus» är en sådan term.

Vi tänker i det följande koncentrera oss på två områden, som vi som antropologer finner problematiska i den allmänna feministiska teoribildningen kring genus och som vi tror att vi kan belysa i ett litet annorlunda perspektiv. Det gäller dels studiet av sexualitet och reproduktion, dels diskussionen om förhållandet mellan genus och makt.

Genus och biologi

»Genus» är alltså ett begrepp som tjänar till att benämna det kulturellt/socialt tillskapade till skillnad från det biologiska. Eftersom biologiska skillnader mellan könen använts för att legitimera manlig makt har det varit viktigt i feministisk forskning att visa hur idéer om könsskillnader är socialt konstruerade. Detta har å andra sidan lett till att det blivit nästan tabubelagt att över huvud taget beröra frågor om de biologiska skillnaderna mellan könen. I en övergripande teori om genus blir detta dock ofrånkomligt (Maud Eduards & Ulla Manns, *KVT* nr 4/87).

Också inom antropologin har man starkt betonat att »biologi» inte betyder någonting i sig, utan alltid blir föremål för kulturella tolkningar. Samtidigt finns en motsatt riktning, vars förespråkare menat att det är riktigt att biologin inte determinerar t ex maktförhållanden mellan kvinnor och män, men att biologi å andra sidan inte heller kan ses som helt *irrelevant* för genussystemets konstruktion. En sådan tendens inom feministisk forskning noteras också av Jaggar (1983), där hon menar att en mer dialektisk syn på förhållandet mellan kön och genus håller på att växa fram.

Vilka biologiska aspekter av genus är det

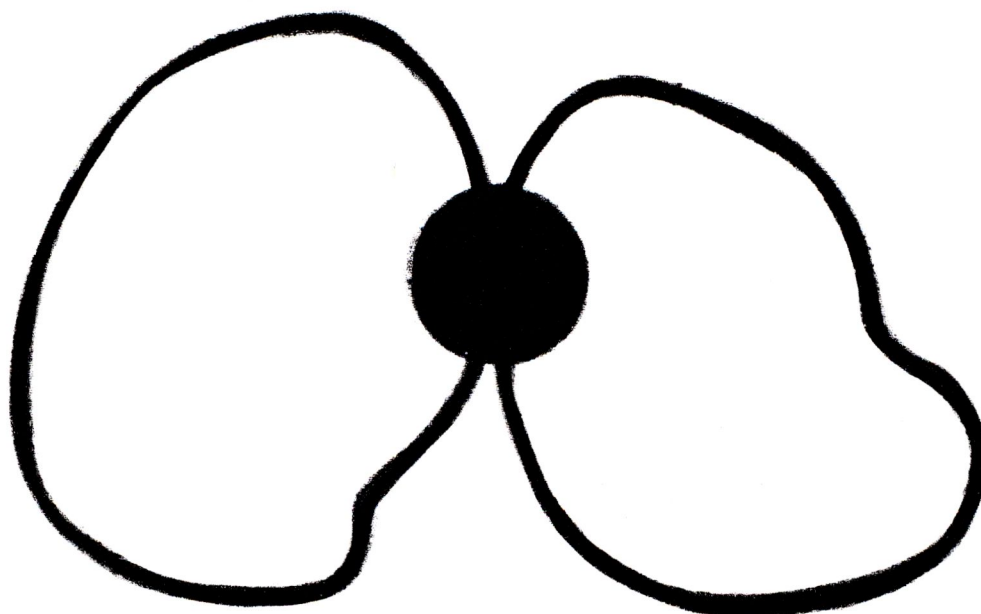
då vi vill diskutera? I vår definition av genus – »de sociala och kulturella aspekterna av den biologiska indelningen av den mänskliga arten i två kön» – anger vi att könen är biologiska kategorier; de skiljer sig åt i anatomi och fysiologi. Dessa biologiska skillnader är främst förbundna med könets skilda funktion i fortplantningen.

Såväl mänsklig fortplantning som mänsklig sexualitet, vilka måste skiljas åt eftersom de inte är identiska processer, är i alla kulturer föremål för kulturell tolkning och social organisering. I studiet av den sociala organiseringen av reproduktion och sexualitet behandlar man alltså fenomen som *både* har sin grund i biologiska processer *och* är kulturellt skapade fenomen. Vi menar att detta studium har en given plats i genusforskning och därmed är också en kritisk diskussion av dessa biologiska aspekter av genus nödvändig.

Studiet av den sociala organiseringen av reproduktion och sexualitet utgör ett av de centrala områdena inom antropologi, nämligen i studiet av släktskapssystem. Gayle Rubins klassiska artikel »The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex» (1975) utgår just från en generell teori om släktskapssystemens grundläggande struktur, nämligen den franske antropologen Claude Lévi-Strauss' arbete.

Rubin åberopas ofta som den som myntat begreppet genussystem, så t ex i ovan nämnda artiklar av Eduards/Manns och Hirdman.⁵ Mera sällan diskuteras utifrån vilka teoretiska utgångspunkter hon inför sitt begrepp »the sex/gender system». Det sätt man lånat in begreppet i genusteori, utan att låta dess teoretiska kontext införlivas i diskussionen, speglar kanske den ovan omtalade oviljan att diskutera biologiska aspekter av genus.

För att förstå kvinnors underordnande, måste vi närmare studera den sociala sfär Rubin menar är »the locus of the oppression of women» (Rubin 1975:159), nämligen samhällets sätt att organisera sexualitet och reproduktion. För att beteckna denna sfär inför hon begreppet »the sex/gender system», som hon definierar som det system som omvandlar en biologisk sexualitet till olika slag av kulturellt skapad mänsklig aktivitet (Rubin 1975:159).

Annika Svenbro, tusch, 45 x 59,5 cm, 1988.

Heterosexualitet och familjebildning

I Lévi-Strauss' bok *The Elementary Structures of Kinship* finner Rubin en implicit teori om kvinnors underordnande. Lévi-Strauss' tes är att de sinsemellan olika släktskapssystemen, med sina intrikata giftermålsregler vars innebörd antropologer försökt uttyda, alla kan reduceras till en grundläggande princip: ett utbyte av kvinnor mellan grupper av män. Dess syfte är att binda samman dessa grupper med släktskapsband och göra dem beroende av varandra. Det universella incesttabut kan också ses som ett påbud att gifta sig utanför den egna gruppen, för att därmed garantera att ett utbyte av kvinnor sker. Arbetsdelningen mellan könen anslyserar Lévi-Strauss analogt med sin analys av incesttabut. Genom att tillskriva könen olika arbetsuppgifter etableras ett ömsesidigt beroende mellan kvinna och man. Rubin utläser ur Lévi-Strauss' analys att arbetsdelningens funktion är att garantera den heterosexuella unionen, som

alltså kan ses som en kulturens skapelse. Arbetsdelningen separerar könen från varandra och gör dem olika genom att förstärka de biologiska skillnaderna.

Om kvinnoutbyte är en fundamental släktskapsprincip, kan kvinnors underordnande ses som en produkt av sättet att organisera sexualitet och reproduktion, menar Rubin. Om det är män som byter och kvinnor som blir bytta, innebär det ett större förtryck av den egna viljan och personligheten för kvinnan än för mannen. »Utbyte av kvinnor» uttrycker i korthet principen för system där kvinnor inte har rätten till sig själva.

Ett argument för att vårt moderna genus-system i grunden är detsamma som de förindustriella samhällenas, finner Rubin i samstämmigheten mellan Lévi-Strauss' teori om släktskapssystem och Freuds psykoanalytiska teori. Psykoanalysen kan ses som en analys av hur individen konfronteras med sitt samhälles släktskapssystem.⁶

Släktskapssystemen kräver en separation

av könen. Den oidipala fasen åstadkommer detta. Släktskapssystemen innefattar en reglering av sexualiteten. Den oidipala krisen utgör assimileringen av dessa regler och tabun, där några av de viktigaste är påbjuden heterosexualitet och den ojämlika maktfördelningen den kvinnliga respektive manliga identitetsprocessen resulterar i.

Det är alltså denna sfär av det mänskliga livet Rubin åsyftar när hon talar om »the sex/gender system».

Som framgår, vill vi inte begränsa termen genussystem till, att beteckna denna sociala sfär, men vi vill poängtera att den måste ingå som en central del i analysen av samhällets genussystem. Regler och faktiskt beteende vad gäller giftermål och familjebildning, för vem som får barn med vem, vem som tar hand om barnen och vem som har kontroll över dem måste analyseras, liksom normer för sexuell aktivitet – vem som får ha sex med vem, hur sexuella känslor och behov får uttryckas etc. När vi studerar denna del av genussystemet kommer vi med nödvändighet att studera företeelser som både är förankrade i biologiska processer och är socialt/kulturellt konstruerade.

Det går att studera dessa företeelser utan att förfalla till biologisk determinism. Vi kommer inte ifrån att vår biologi på något sätt och i någon grad formar oss. Vi vill dock förespråka en dialektisk syn på förhållandet mellan den mänskliga biologin och kulturen, där också det kulturella återverkar på det biologiska. Med en sådan innebörd i genusbegreppet kan vi studera sexualitet och reproduktion på ett kritiskt, feministiskt sätt, utan att falla i vare sig reduktionistiska eller idealistiska fällor.

Genussystemet och kvinnors underordning

När Rubin myntar sitt begrepp »the sex/gender system» fokuserar hon alltså en viss social sfär. Men hon framför också en teori om kvinnors underordning och vi ska här kort diskutera några av konsekvenserna av denna. Hon placerar grunden till underordnande av kvinnor och isärhållande av könen i *förändriga* samhälleliga institutioner. I Rubins ana-

lys är dessa institutioner arbetsdelningen mellan könen, heterosexualiteten och familjebildningen. Med en sådan syn är asymmetrin mellan könen inte inbyggd i ett genussystem som är oberoende av tid och rum.

Rubin drar dock själv inte alla konsekvenser av att släktskapssystem är föränderliga och varierar i tid och rum. Hon tar t ex inte fasta på svagheterna i Lévi-Strauss' resonemang om att kvinnoutbyte är en grundläggande släktskapsprincip. En brist i hans analys är att han utelämnar de etnografiska exempel (t ex matrilineära, matrilokala samhällen) där släktskap *inte* kan tolkas som »utbyte av kvinnor mellan män». I ett matrilineärt, matrilokalt samhälle (släktskap räknas på modernet, bosättning sker i kvinnans släktskapsgrupp) spelar kvinnorna en helt annan roll än i ett patrilineärt system som bygger på kvinnoutbyte. Det betyder inte att en omvänd maktasymmetri råder i matrilineära samhällen.

Vi vet någorlunda säkert att det aldrig funnits ett samhälle vars genusystem sett ut på ett sådant sätt att kvinnor haft officiell makt över män (dvs ett renodlat matriarkat). Men är alla genussystem mansdominerade?⁷

Troligen är variationen mellan olika genussystem så stor att det blir orimligt att tänka sig en enkel dikotomisk modell som exempelvis män/kvinnor, överordnade/underordnade, dvs där »mansdominansen» i en asymmetri ställs emot kvinnors »underordning».

Antropologer studerar sinsemellan mycket olika samhällen och ser därför behovet av ett genusbegrepp som är teoretiskt förutsättningslöst. Vi ska här försöka argumentera för att en *generell* teori om genus skulle vara beaktad av ett genusbegrepp som är neutralt, i stället för ett som på förhand är förknippat med en viss maktasymmetri.⁸ På så sätt blir det en empirisk fråga att avgöra hur förhållandet mellan feminint och maskulint genus ser ut i olika samhällen.

Detta innebär inte att vi vill blunda inför det faktum att de flesta genussystem kännetecknas av någon typ av asymmetri mellan feminint och maskulint genus, där maskulint genus dominerar. Men frågan är hur vi ska förstå och beskriva olika typer av genussystem.

Särart utan maktasymmetri?

Låt oss ta ett konkret exempel på ett samhälle vars genussystem aktualiserar dels frågan om markeringen av könen olikhet alltid leder till social ojämlikhet, dels frågan om definition av makt över huvud taget. Det gäller Mbuti-pygméernas samhälle i Zaire (som det såg ut på 50- och 60-talen).⁹

Mbutisamhället kännetecknas av en långtgående egalitär struktur, vilket också gäller deras genussystem. Men isärhållning mellan könen förekommer och anses viktig och ofrånkomlig. Åtskillnaden mellan könen, som framför allt är viktig under kvinnors och mäns fertila år (se Turnbull 1981 och 1982), tar sig bland annat uttryck i särskiljandet av manliga och kvinnliga sysslor. Detta gäller dock endast några sysslor och det händer ofta att kvinnor eller män utför »fel» syssla (dvs det föreligger inget tabu). Den kollektiva nätjakten, som anses vara samhällets viktigaste syssla, utförs av män, kvinnor och barn tillsammans (vilket är ytterst ovanligt bland samlar- och jägarsamhällen i stort). Det är männen som utför själva dödandet, vilket både ses som en bedrift och som något besudlande. Kvinnor förknippas i stället med moderskap och livgivande funktioner.

Turnbull menar att fertila mäns status och auktoritet är mångtydig till skillnad från fertila kvinnors status och auktoritet som alltid är entydig. Kvinnor förknippas med odelat positiva värden medan männens status är mer mångtydig. Den enda makt som existerar i Mbutisamhället är individuell, en persons auktoritet och förmåga till retorik kan avgöra om hans eller hennes åsikter blir särskilt inflytelserika eller inte. Den viktigaste ritualen i Mbutisamhället, molimo, utesluter i en av sina varianter officiellt kvinnor, men vid vissa tillfällen deltar kvinnor och spelar en avgörande roll i ritualen. Turnbull menar att detta är ett av uttrycken för det han ser som genussystemets viktigaste aspekt, nämligen att Mbuti ständigt betonar komplementariteten mellan könen.

Låt oss sammanfatta: Mbutis genussystem kan inte beskrivas som fullkomligt egalitært, men det är heller inte ett hierarkiskt system där det manliga är norm. Det uppvisar en

viss isärhållning mellan könen, t ex i fråga om sysslor. När det gäller värden är asymmetrin oklar: liv förknippas med kvinnor (och detta är ett helt igenom positivt värde), män är beroende av kvinnor för att jakten ska kunna genomföras och dessutom ses dödandet som någonting besudlande. Mbuti saknar det som förekommer i många liknande samhällen, nämligen att mäns status ökar pga stigande ålder. Hos Mbuti är kvinnors status hela tiden entydig (också när de är gamla), medan mäns status är mångtydig (utom när de som gamla män slutar att jaga). För barn och gamla görs sällan någon språklig markering av genus (och detsamma gäller också deras vardagliga liv).

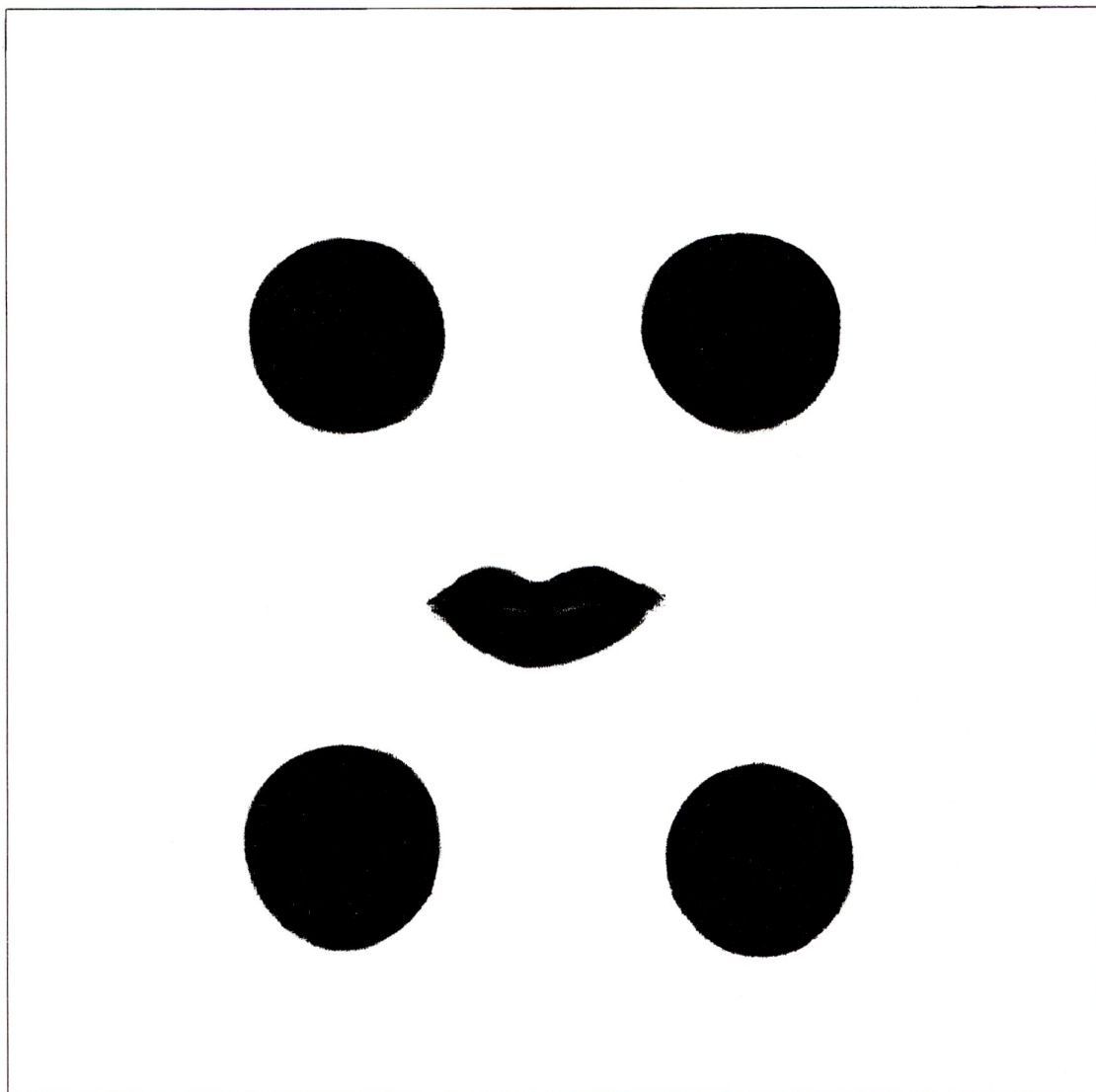
Ett vanligt antagande i svensk jämställdhetspolitik är att likhet mellan könen också ska leda till jämlikhet. I feministisk forskning har man också ofta utgått från att en betoning av olikheten mellan könen alltid är till kvinnors nackdel. Den centrala idén hos Rubin (och Hirdman) är att betoningen av olikheten mellan könen är det första steget på vägen mot maktasymmetri.

Vi menar därför att samhällen av Mbutis typ är *teoretiskt* intressanta, eftersom Mbuti är ett exempel på ett samhälle där olikheten mellan könen markeras, utan att man kan säga att maskulint genus dominerar.

Ett neutralt genusbegrepp gör det möjligt för oss att kunna analysera olika sorters genussystem¹⁰ – inte bara av Mbutis typ (där det kan ifrågasättas om det manliga är norm) – utan också t ex system där isärhållningen mellan könen är stark och där både kvinnor och män skapat ömsesidigt uteslutande sfärer inom vilka en betydande maktutövning äger rum och där det inte lätt går att avgöra vilken eller vilka sfärer som är mest betydelsefulla. Eller system där feminint genus är rituellt och kosmologiskt centralt, samtidigt som kvinnor ändå i stort sett kan sakna tillgång till offentliga politiska ämbeten.

En generell teori om genus

Vi menar att genusforskningens problem är analoga med vissa av marxismens problem att söka generella förklaringar. Inom marxis-

Annika Svenbro, tusch, 59,5 x 45 cm, 1988.

tisk antropologi har man tvingats omarbete och omdefiniera centrala begrepp som visat sig otillräckliga vid studiet av så kända primitiva samhällen. Marxismen har lidit av en skevhet pga sitt västerländska ursprung. Vi menar att en generell teori om genus också måste täcka in samhällen av ovan uppräknade slag, om inte blir genusforskningen också offer för västerländsk »bias». En teori måste nödvändigtvis generalisera, men den bör inte vara exklusiv.

Vi har sagt att genussystem inte alltid kan beskrivas i termer av olikhet-ojämlikhet eller

som tydliga asymmetrier där maskulint genus alltid hamnar högst. Men därmed har vi inte bortdefinierat maktproblemet från genusforskningens område. Tvärtom, eftersom genus omfattar sociala relationer, och en maktrelation är en social relation, är därmed frågor kring makt en central del av genusforskningens område.

Vi har genom att problematisera begreppen »makt» och »asymmetri» velat visa på behovet av ett neutralt genusbegrepp. Vi menar att begreppet »genus» i högsta grad är användbart när det gäller att beskriva en central

aspekt av den sociala och kulturella organisationen i alla samhällen. Med hjälp av det vinner vi vetenskapliga och feministiska fördelar. Vi antar att ett genussystem genomsyrar hela samhället. Detta ger oss en helhetsyn på problemen kring relationerna mellan kvinnor och män och vi undviker att viktiga samhällsfrågor kring detta tema bortdefinieras som något annat och osynliggörs. I olika samhällen finns det alltså olika genussystem och de bör analyseras och jämföras. Detta menar vi är ett nödvändigt steg på vägen mot en generell teori om genus.

NOTER

- 1 Inte bara inom det anglosaxiska språkområdet, utan även i t ex romanska språk, förekommer »genus» som term inom feministisk forskning.
- 2 Denna betoning på den politiska aspekten av genusforskning gör att beteckningen »feministisk forskning» även kan innefatta den värdefulla genusforskningen med samhällskritiskt syfte som rör manlig homosexualitet och maskulinitet. Det är värt att notera att det vetenskapliga utbytet mellan forskare som studerar kvinnor och forskare som studerar manligt homosexuellt beteende och maskulinitet inte har varit stort i Sverige (till skillnad från andra länder), trots att dessa forskare ofta delar samma politiska övertygelser och trots att de använder sig av liknande teoretiska resonemang i sina analyser. Denna brist på kommunikation beror till stor del på att dessa olika forskare har valt att betona olikheten av deras studieobjekt (kvinnor, homosexuella män) i stället för att betona likheterna i de teoretiska ramverk med vilka de analyserar sitt material.
Genom att använda beteckningen »feministisk» kan man urskilja åtminstone 4 möjliga forskningsinriktningar:
 - 1) feministisk kvinnoforskning (kvinnors synpunkter och erfarenheter i samhällskritisk belysning)
 - 2) feministisk genusforskning (kvinnors och mäns villkor – bestämda av respektive genus – och relationerna inom och emellan dessa genuskategorier; i samhällskritisk belysning)
 - 3) icke-feministisk kvinnoforskning (kvinnor som studieobjekt, utan feministiskt perspektiv)
 - 4) icke-feministisk genusforskning.
- 3 Jfr den kritik som förekommit tidigare inom samhällsvetenskaperna mot rollbegreppen och i synnerhet könsrollsbegreppen (för en sammanfattning av denna diskussion se t ex Bengtsson & Frykman 1987: *Om maskulinitet. Mannen som forskningsobjekt*).
- 4 Sådana försök har också gjorts inom feministisk forskning, även om man ännu inte har någon gemensam teori. Ett exempel är Sandra Harding (1986), *The Science Question in Feminism*. Hon menar att en adekvat teori om genus måste betrakta tre centrala aspekter av hur genus konstrueras: genussymbolism (dvs symbolsystem förknippade med genus), genusstruktur (hon syftar här på arbetsdelningen mellan könen) och individuellt genus (dvs teorier om könsidentitet).
I KVT nr 2/88 kritiserar fö Jacquelyn Zita Sandra Harding (a.a.) för att inte integrera sexualiteten i sin syn på vilka aspekter som bör ingå i en teori om genus.
- 5 Också i översättningen av termen »the sex/gender system» finns en betydelseglidning. Hos Eduards & Manns översätts Rubins begrepp med köns/genussystem och hos Hirdman med biologiskt/kulturellt kön. Men engelskans »sex» betyder både »biologiskt kön» och »sexualitet» eller »sexuell aktivitet». Hos Rubin refererar »sex» oftast till sexualitet. Denna betydelse är uppenbar i definitionen av begreppet, i hennes analytiska fokus och i formuleringar hela artikeln igenom (ibid 177, 179, 183). »Gender» å andra sidan betecknar »the socially imposed division of the sexes» (ibid 179). En översättning av »the sex/gender system» skulle snarare vara ungefär »ett system som organiserar sexualitet och den socialt konstruerade isärhållningen av könen».
- 6 Rubin följer här Jacques Lacans läsning av Lévi-Strauss och Freud. Vi använder här avsettligt termen »mansdominerat genussystem» i stället för patriarkat.
- 7 »Patriarkat» är ett problematiskt begrepp. Inom feminismen har det kommit att betyda mansvälde i allmänhet. För antropologer är det en viss typ av mansvälde, nämligen ett där *fäder* har större makt än kvinnor och än andra män. Det som feminismen kallar patriarkat kanske hellre borde kallas mansvälde eller androarkat.
- 8 Hirdman, Scott och Rubin som Eduards & Manns refererar gör denna sammankoppling i varierande grad.
- 9 Vi kan inte påstå att vi känner till hela san-

ningen om Mbuti. Den antropolog som främst studerat Mbuti, Colin Turnbull, var på 50-talet när han började undersöka Mbuti inte inriktad speciellt på genus. Trots detta uttrycker han förvåning över hur »jämställt» Mbutisamhället framstår. Trots detta vet vi inte vad en på genus speciellt inriktad antropolog skulle komma fram till i fråga om Mbuti. Klart verkar dock (också med tanke på Turnbulls senare skrifter där han mer utförligt skriver om genus hos Mbuti) att deras genusystem inte på något entydigt sätt kan beskrivas som en asymmetri eller i termer av att det manliga är normen.

- 10 Här kan vi notera att Hirdman öppnar för denna möjlighet i sitt resonemang genom att hon talar om s k genuskontrakt som någonting som varierar mellan olika samhällen och över tid. Det kanske är så att det vi menar är utmärkande för genussystem delvis är sådant som hon diskuterar i termer av genuskontrakt.

LITTERATUR

- Bengtsson, Margot & Frykman, Jonas, *Om maskulinitet. Mannen som forskningsprojekt*, JÄMFO, Rapport nr 11, 1987.
- Eduards, Maud & Manns, Ulla, »Om genus och genussystem», *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* (KVT) nr 4, 1987.
- Harding, Sandra, *The Science Question in Feminism*, New York, Cornell U.P, 1986.
- Hirdman, Yvonne, »Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning», *KVT* nr 3, 1988.
- Jaggars, Alison M, *Feminist Politics and Human Nature*, New Jersey, Rowman & Allanheld Publ, 1983.
- Rubin, Gayle, »The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' och Sex», I R Reiter (red): *Toward an Anthropology of Women*, New York, Monthly Review Press, 1975.
- Turnbull, Colin M, »Mbuti Womanhood», I F Dahlberg (red): *Woman the Gatherer*, New Haven and London, Yale U.P, 1981.
- Turnbull, Colin M, »The Ritualization of Potential Conflict Between the Sexes Among the Mbuti», I E Leacock & R Lee (red): *Politics and History in Band Societies*, Cambridge, Cambridge U.P, 1982.
- Zita, Jacquelyn, »Feminism och vetenskapsteori – en kritisk granskning», *KVT* nr 2, 1988.

Sex, gender, and power in anthropological perspective

A major topic in a currently ongoing feminist theoretical debate in Sweden has concerned the *gender* concept. The debate has focussed on the use of *gender* as an analytical tool for describing and explaining the unequal relationship between females and males in human society.

This article – written by a group of social anthropologists at the University of Stockholm – recognizes the need for adequate conceptual tools that can fruitfully be used in the analysis of social and cultural aspects of physiological sexual differences. Such tools should take into consideration empirical and theoretical insights generated by recent feminist research and academic studies of women. The authors contend, however, that any general theory of *gender* in social analysis must be based on the comparative, cross-cultural study of female-male interaction, and of gender systems as these operate in different societies.

Since ideas and definitions concerning acceptable behaviour with respect to physiological characteristics are an integral part of every society and cultural formation, it is imperative that sexuality and procreative processes – as well as consideration of the symbolic interpretations of these – comprise central elements in such a general gender theory.

The authors argue that *gender* is not a term synonymous with *women* or with the term *feminist*, and thus can subsequently not be substituted for either of these.

The article includes an examination of findings from anthropological research on social organization in a non-Western, non-industrialized, non-centralized society. On the basis of such ethnographic evidence, the authors depict a situation in which social and power relationships between women and men are *not* characterized by the subordination of the one category and the domination of the other. From this they conclude that gendered structures are not universally identical, and that sexual differences need not inevitably imply sexual inequality.

Lena Gemzöe, Tove Holmqvist, Don Kulick,
Britt Mari Thurén, Prudence Woodford-Berger.
Socialantropologiska Institutionen
Stockholms Universitet
106 91 Stockholm
SWEDEN